

Дві рецензії (Ульянов Н. «Происхождение украинского сепаратизма».
- Москва, 1996; Фоменко А. «Новая хронология»)

Я. Р. Дашкевич

*Схід-Захід: Історико-культурологічний збірник.
Випуск 3. – Харків: Майдан, 2001. – С. 183-203.*

При використанні матеріалів статті обов'язковим є посилання на її автора з повним бібліографічним описом видання, у якому опубліковано статтю. Дана електронна копія статті може бути скопійована, роздрукована і передана будь-якій особі без обмежень права користування за обов'язкової наявності першої (даної) сторінки з повним бібліографічним описом статті. При повторному розміщенні статті у мережі Інтернет обов'язковим є посилання на сайт Східного інституту українознавства імені Ковальських.

Адреса редакції:

Східний інститут українознавства імені Ковальських («Схід/Захід»), ауд. 4-87,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
пл. Свободи, 6,
Харків, 61077,
Україна.

E-mail: siu.kharkiv@gmail.com

Тел.: +38 057 705 26 30;
+38 096 1555 136

Веб-сайт: <http://keui.univer.kharkov.ua>

- © Східний інститут українознавства імені Ковальських
- © Автор статті
- © Оригінал-макет та художнє оформлення – зазначене у бібліографічному описі видавництва
- © Ідея та створення електронного архіву часопису – А. М. Домановський

ДВІ РЕЦЕНЗІЇ

1. ЧИ ІСНУЄ УКРАЇНСЬКИЙ СЕПАРАТИЗМ?

*З приводу перевидання книжки Миколи Ульянова
«Происхождение украинского сепаратизма». — Москва, 1996.*

Перше видання «Происхождения украинского сепаратизма» побачило світ формально в Нью—Йорку 1966 р. (формально, бо друкувалося у Мадриді) й було оформлено старим дореволюційним російським правописом, правда, без літери «ъ» в кінці слів, що кінчаються твердими приголосними. Вибір якраз такого правопису сам по собі визначав старорежимну позицію автора, хоча раніше, коли в доеміграційний період (а ця еміграція відбулася в кінці Другої світової війни) він був російським радянським істориком, у роках 1931—1935 друкував свої праці без «ятів» і «єрів». Маючи за собою п'ять років ув'язнення (1936—1941), він зненавидів більшовиків, що менш—більш зрозуміло. Менш зрозуміло, чому зненавидів українців, а ненавидів він їх довго і тривало, бо працював над книжкою обсягом у 286 сторінок понад п'ятнадцять років та й видав її навіть власним коштом. У США мав нібито науковий авторитет, був викладачем Єльського університету в Нью—Гейвені.

Анонімний автор передмови до другого московського видання 1996 р. назвав свого героя історичним мислителем, справжні масштаби якого ще не вияснені». Він розповів також про те, що більшу частину тиражу книжки 1966 року викупили «зацікавлені особи» та знищили. Натяк прозорий — це були, очевидно, ті самі «українські сепаратисти», які намагалися затерти сліди «наукового дослідження» історичного мислителя, що «ніде не образив будь—кого в національних почуттях» (цитати з аноніма). Свого часу шанувальники М. Ульянова присвятили йому книгу «Отклики. Сборник статей памяти Н.И.Ульянова (1904—1985)»,

Друкється з дозволу автора з незначними орфографічними змінами за виданням: Дашкевич Ярослав. Дві рецензії // Українські проблеми. Журнал України та діаспори. 1998. — № 2(17). — С. 142-151.

що друкувалася у Нью—Гейвені 1986 р. за редакцією В.Сечкарьова. Виявилося, що після 30 років від виходу у світ першого видання книжка Ульянова ще далі актуальна для російської (а може, й української?) історичної науки, тому її недавно передрукували в Москві як «пам'ятку історичної думки». Якого типу ця пам'ятка, постараємося пояснити далі.

Зрозуміло, що М.Ульянов мав своїх попередників та матиме послідовників. Перелічувати десятки прізвищ тих, які викривали «український сепаратизм» немає потреби, але головного демаскатора згадати варто, тим більше, що Ульянов покликається на нього багато разів. Фундатором російського «сепаратизмознавства» був київський цензор С.Щоголев, автор двох «досліджень»: «Украинское движение как современный этап южнорусского сепаратизма» (Київ, 1912) та «Современное украинство. Его происхождение, рост и задачи» (Київ, 1914; по суті скорочений варіант книжки 1912 р.). Доречно, мабуть, навести характеристику, яку Щоголеву дав В.Ленін, уважний читач видання 1912 р.: «Zitatensack (мішок цитат. — Я.Д.) сыщика! Ругает все польское с слюной у рта, а сам пишет с полонизмами... Пишет неграмотно... Невежда... Черносотенец бешеный: ругает украинцев гнусными словами» (див.: В.Ленін. Конспект книги С.Н.Щеголева... // Ленинский сборник. — Москва, 1937. — Т. 30). Самого Щоголева розстріляли 1919 р. в Києві в порядку червоного терору, але книгу його не забули. Як це не дивно, її передрукували 1937 р. у згаданому «Ленинському сборнику» як нібито конспект Леніна. І цього самого Щоголева використовували пізніше українські радянські борці з націоналізмом, цитуючи фрази з нього як написані Леніном слова. (Цим займався, наприклад, такий партійний діяч, як В.Маланчук). По лаври київського цензора сягнув сорок років пізніше Ульянов. Аналогія дуже близька, бо й ленінські слова про Щоголева дуже добре підходять для «дослідження» Ульянова. Але він, Ульянов, має ще й претензію, що провів наукове дослідження. Тут уже, мабуть, варто підійти до визначення поняття і терміну «сепаратизм». Слово це стало особливо популярним не лише в Російській, але також в інших імперіях початку ХХ ст., коли перекочувало з політичної публіцистики і політичної трибуни з негативним та звинувачувальним відтінками також до політичних наук. Зокрема, до політичних наук у тих державах—імперіях, в яких панувала гегемоністична ідеологія західних панівних націй. Всі ті народи, які шляхом національно—визвольної боротьби намагалися позбутися чужоземного панування і творити власні національні держави, що було можливим лише шляхом розвалу, розпаду, розподілу багатона-

ціональних держав, були оголошені сепаратистами. При цьому чомусь замовчувалося й те, що утворення окремих національних держав ішло цілком у руслі демократизації суспільних процесів. Бо ж принципом демократії вважалися славні 14 пунктів В. Вільсона 1918 р., що закликали до творення держав у національних межах. І до такої демократичної програми термін «сепаратизм» чомусь не застосовувався. Австро—угорська монархія і частково Російська імперія розпалися на окремі національні держави (правда, українського народу це не стосувалося). Наступила недовготривала стабільність 20—30—х рр., під час якої з боку панівних націй знову посипалися звинувачення в сепаратизмі по відношенню до підкорених націй, що продовжували або починали заново свою національно—визвольну боротьбу за власну державу. Це знову ж не було антидемократичним явищем. Звинувачення в сепаратизмі перекочувало до карних кодексів і було прирівняно до важких державних злочинів чи до державної зради.

Період Другої світової війни та післявоєнних років приніс дальші семантичні зрушення в інтерпретації сепаратизму у ще більше негативну сторону — і знову з точки зору панівних націй. Сучасна західна політологія знає чотири категорії терористів: 1) сепаратистів; 2) соціальних революціонерів; 3) правих терористів; 4) антиімперіялістичних терористів Третього світу (див., наприклад: Terrorism, Interdisciplinary Perspectives / Ed. Y. Alexander, S. M. Finger. — New York, 1977; F. Wordemann. Terrorismus. Motive, Täter, Strategien. — München, Zürich, 1977; Analysen zum Terrorismus. L. Ideologien und Strategien / Hrsg. I. Fetscher, G. Rohmser. — Opiaden, 1981).

У такий досить своєрідний спосіб між тероризмом та сепаратизмом було встановлено знак рівняння, а на всі національно—визвольні рухи, які не здобули результатів при застосуванні демократичних методів і тому були змушені перейти до збройної боротьби, також засобами терору, було приклеєно етикетку сепаратизму = тероризму. В час, коли Ульянов видавав свою книжку, псевдонаукове стереотипне рівняння сепаратизм = тероризм вже діяло, що, очевидно, й кидало додатковий негативний відблиск на проблему «українського сепаратизму». Принагідно варто відзначити, що згадана вище західна політологія поняття «державного терору» не знає і не хоче знати.

Одночасно з тезами про тотожність сепаратизму та тероризму почали висувати ще й нібито юридичні аргументи. Особливо з 50—х рр., тобто з часу нової активізації національно—визвольних рухів, посилювався на-

ступ на проголошене раніше демократичним право націй на самовизначення. Як правило, атаку цю вели і ведуть представники панівних імперських націй та їхні колаборанти, в «науковий» спосіб заперечуючи право націй на самовизначення. Найновішим підсумком таких «досліджень» можна вважати статтю канадського політолога Маргарети Мур (пригадаю, над Канадою висить загроза відділення Квебеку) «Про національне самовизначення» / M. Moore. On National Self—Determination// Political Studies. — Oxford, 1997. — Vol. 43, No. 5. — P.900—913), в якій твердиться, що самовизначення націй протирічить міжнародному праву.

Крім цього, висуваються три дальші аргументи проти:

1) принцип національного самовизначення не встановлює, який саме народ має право на самовизначення та який юридичний орган може здійснювати таке право, а покликання при цьому на демократію є, мовляв, сміхотворним, бо народ не може нічого вирішувати, доки не є вирішено, що саме становить сам по собі народ і чи він сам — той, що хоче відділитися — є народом — це т.зв. проблема невизначеності;

2) принцип національного самовизначення діє дестабілізуюче на міжнародну систему держав як через саму природу націоналізму, так і через те, що сецесія веде до розвалу більшості світових держав — це т.зв. аргумент нестабільності;

3) принцип національного самовизначення веде до національних зловживань, бо після реалізації самовизначення обов'язково здійснюються зловживання до національних меншостей, які опинилися на самовизначеній території — це т.зв. проблема зловживань самовизначеної нації.

Легко помітити, що всі ці аргументи вважають цілком справедливим панування зверхньої нації (незалежно від того, чи вона себе суб'єктивно визначила, чи ні), переконують, що гноблення підкореної нації імперською панівною нацією не веде до дестабілізації, що ці самі панівні нації не здійснюють жодних зловживань, нікого не дискримінують і не гноблять по національній лінії.

Наївність і одностороння засліпленість таких конструкцій, нібито справедливих у світлі міжнародного права, дуже вражає й одночасно доводить, на яких хитких підставах ґрунтується політика панівних націй і держав відносно пригноблених націй. Не кажучи вже про відвертий цинізм, хоча б з точки зору Декларації прав людини.

Очевидно, Ульянов не був здатний висловити свої міркування у такій зовні послідовній формі, але його аргументація по всіх трьох лініях

(1) що українського народу немає, отже немає кому добиватися незалежності; 2) що боротьба українського народу за відокремлення від Росії довела до порушення міжнародної стабільності; 3) що українці обов'язково зловживають чи мають зловживати своєю владою) виразно вловлюється на сторінках «Происхождения украинского сепаратизма».

Якщо безсторонньо та менш—більш об'єктивно підходити до складного питання про сепаратизм, національне самовизначення, сецесію, то можна зробити висновок, що про справжній сепаратизм можна говорити лише тоді, коли відділяється частина нації, утворюючи окремий державний організм. Усупереч широко пропагованим твердженням, що сепаратизм — це відділення території, треба відверто сказати: така дефініція межує з абсурдом. Бо відділяється чи хоче відділитися не якась мертва, пустинна територія, а живі люди, охоплені ідеєю відокремлення. Територія сама по собі — без людей і без їхньої волі — відділятися не може. Відповідно до цього відбувається або відділення окремої нації від іншої нації (майже виключно поневоленої від поневолюючої), або відділення однієї частини нації від іншої частини (причому ця перша частина, що відділяється, вважає себе дискримінованою, експлуатованою, пригнобленою іншою панівною, домінуючою частиною цієї ж самої нації). У першому випадку процес відділення виникає внаслідок національно—визвольного руху, збройного або незбройного, в другому випадку проявляється внутрінаціональний сепаратизм, також поєднаний із застосуванням незбройних або збройних методів. Із зрозумілих мотивів визнання — з боку панівної нації — що йдеться про національно—визвольний рух іншої поневоленої нації, з дуже великим трудом проходить через уста політиків, ідеологів, істориків панівної нації.

Класичним прикладом з минулого стане утворення США внаслідок сепаратизму по відношенню до метрополії Англії. Сепаратистичні рухи були і є в колишній та сучасній Росії — утворення недовготривалої Далекосхідної республіки (1920—1922 рр.), тенденції до відділення Сибіру від Росії. У тих випадках, коли ведеться боротьба за відділення від багатонаціональної держави окремої гнобленої нації — чи в автономну, чи в незалежну державу, — термін «сепаратизм» не на місці, хоча його накидає згори панівна нація. Цілком ясно, що ведеться національно—визвольна боротьба, часом дуже затяжна, часом дуже кривава, за відділення поневоленої нації від панівної, тобто за демаркацію між двома націями. Сьогоднішній світ знає понад 60 конфліктних зон, у яких йдеться не про сепаратизм, а про національно—визвольний рух (у Європі — Північна

Ірландія, Шотландія, Каталонія, Країна басків, Фландрія, Корсика, Чеченія, Осетія, Абхазія). В усіх цих випадках йдеться не про сепаратизм частини нації, а саме про демаркацію між двома різними націями. Відповідно до цього ніколи не було українського сепаратизму, а лише український національно—визвольний рух (див. також: Ch.P.Scherrer. Selbstbestimmung statt Fremdherrschaft // Friedliche Konfliktbearbeitung in der Staaten— und Gesellschaftswelt // Hrsg. N.Roberts, T.Debiel. — Bonn, 1995). А велика кількість конфліктних зон на національному ґрунті в сучасному світі одночасно переконливо свідчить, що процес творення національних держав ще не закінчився. І це незважаючи на інтенсивну пропаганду ідей інтеграції та глобалізації.

Не можна сказати, що Ульянов цього не розумів. Саме тому він змушений був конструювати різні, часом дивовижні, побудови, щоб довести наявність українського сепаратизму. Звертаючи основну увагу на два періоди з історії України — козацький та ХІХ — початок ХХ ст. (до Першої світової війни), він намагався довести кілька парадоксальних тверджень. При цьому він не був послідовним, бо часто його «висновки» суперечать один одному.

По-перше, треба було оголосити реальну відсутність українського народу, бо всі східні слов'яни — це росіяни («русские»), єдинокровні й єдиновірні (стор. 52), з єдиною загальноросійською мовою. Тому в нього, наприклад, виходить, що за «першим сепаратистом» (стор. 9) Богданом Хмельницьким пішло російське («русское») населення, на його бік перейшли російські жовніри (стор. 34), а під Берестечком розгромили також росіян (стор. 37). У цей же самий час треба було оголосити про реальну відсутність української мови (хоча це стало тупим запереченням загальновідомого лінгвістичного факту з ділянки класифікації мов), яку нібито було утворено штучно.

По-друге, незважаючи на те, що всі були єдиним російським народом з єдиною загальноросійською мовою, то, з іншого боку, «мешканці окремих частин соборної України не розуміли один одного», бо в них були різні мови (стор. 243). Особливо ж галичани та малороси — це не єдиний народ (стор. 225), та й «Галичина і Україна (в розумінні Східної України — Я.Д.) менше близькі між собою, як Україна і Білорусія, як Україна і Великоросія» (стор. 205), та ще й Галичину незаконно іменують Україною (стор. 203).

По-третє, козаки не мали нічого спільного з малоросами, — це степові вихідці з «хижих печенігів, половців і татар» (стор. 23) чи просто

«хрещені татари» (стор. 28), які спершу хотіли захопити Молдавію, а коли це не вдалося — завоювали Україну (там же). Взагалі-то Ульянов дуже любить називати козаків печенігами, а гетьмани у нього відповідно — «ненажерливі печеніги» (стор. 85). Діяльність гетьманів — це «довгий ланцюг гетьманських зрад і порушених присяг» (стор. 50). Козаки ще й «розбійницьке антидержавне зборище» (стор. 182), а Запоріжжя — це інакше «запорозькі голодранці» та «військово—розбійницька громада» (стор. 95), що вела «свавільне розбійницьке життя» (стор. 66); до Мазепи ж, коли він з'єднався зі шведами, прибула «двотисячна банда запорожців» (стор. 86). З іншого ж боку ясно, що військово мистецтво козаків мало просто «половецький характер» (стор. 114). Очевидно, всі ці епітети треба вважати здобутком наукової мови Ульянова.

Однак, виявляється, це жахливе «розбійницьке антидержавне зборище» якось зуміло створити також українську націоналістичну ідеологію (стор. 12—13). Правда, кільканадцять сторінок далі автор вже забув про це твердження — він намагається переконати читача, що козацькі повстання не мали національно—визвольного характеру, бо «не було української національної ідеї» (стор. 32). А ще трохи пізніше Ульянов знову ж твердить, що протягом сімдесяти років гетьмани від Богдана Хмельницького до Павла Полуботка займалися опрацюванням «анти-московської ідеології» (стор. 76). Врешті—решт неясно: національна ідея та ідеологія в козацькі часи існували чи ні?

Цілком зрозуміло, що при такому підході до свого сюжету «історичний мислитель» цілком ігнорує питання національної свідомості, етнології та етнографії, мовознавства, не кажучи вже про нормальну, не сфальшовану історію.

Як же ж при такому аморфному стані малоросів—українців міг виникнути український сепаратизм?

Ульянов вважає, що він розкрив «інтимну таємницю українського сепаратизму... його штучність, видуманість» (стор. 278). На його думку, український сепаратизм виник виключно під натиском зовнішніх сил (стор. 5). У першу чергу в цьому напрямі діяли поляки, бо саме вони насадили назву України. Пізніше вони утворили Кирило-методіївське братство, Київську громаду; у Львові ж спричинили появу течії народовців. Особливу роль нібито відіграли ідеї польського громадського діяча Ф. Духінського, який посмів оголосити московитів неслов'янами. До спричинників українського сепаратизму (і націоналізму, бо Ульянов часом уживає ці два терміни як тотожні, хоча в інших випадках твердить,

що треба вживати лише слово «сепаратизм», а не «націоналізм», бо, мовляв, не було національної бази для самостійництва (стор. 4); це не перешкодило йому пізніше переконувати, що, все ж таки, існує український націоналізм, він, однак, лише «літературного походження» (стор. 145) належали також австро – німці, росіяни, більшовики та врешті українські самостійники. Ці останні здійснили «змову купки маньяків» (стор. 278) та зайнялися «викоріненням народної душі» (стор. 3–9). Серед росіян, які сприяли сепаратизму, він називає декабристів (а серед них на першому плані К. Рилєєва), О. Герцена, М. Огарьова, М. Бакуніна, петрашевців, М. Чернишевського, О. Пипіна, О. Шахматова (він був, правда, мордвин, але Ульянов про це не знає). Ось так поляки, австрійці, німці й росіяни разом до спільки й народили український сепаратизм. А таких росіян, вимагає Ульянов, самим росіянам (цим «справжнім») треба засуджувати (стор. 156). Бо, врешті, автор доходить до заключної формули: «український націоналізм – творення не одних лише самостійників, більшовиків, поляків і німців, але в такій же ж мірі й росіян» (стор. 276).

Припечатали ж усе більшовики. Бо більшовики стали носіями українського формального націоналізму (так!), узаконили назву України для Галичини (стор. 205), об'єднали українські землі. За Ульяновим, український сепаратизм і націоналізм тепер (це 1966 рік!) «зберігається виключно завдяки утопійній політиці більшовиків» (стор. 278), які ще в час революції перейшли на бік самостійницької антиросійської меншості (стор. 212–213). Хоча писання Ульянова кінчаються періодом Першої світової війни, але він не міг не дозволити собі перескочити на 1940 роки, змальовуючи гірку долю Закарпаття, де ці ж самі більшовики «шляхом загального насильства та інтриг» здійснили «насильницьку українізацію карпаторосів», звільняючи з праці тисячі людей за незнання української мови (стор. 269). Не підлягає сумніву, що викриття ролі росіян — царського та більшовицького часу — як творців українського сепаратизму та націоналізму належить до епохальних відкриттів російської емігрантської історичної науки.

Аде ж українці? Чому ж тоді це український сепаратизм, а не якийсь чужинецький в Україні? Для цієї вже згаданої вище купки маньяків, очевидно, інтелігентів, залишився націоналізм літературного походження, який «отримав життя не від живого, а від мертвого — від кобзарських «дум, легенд, літописів та, перше за все — від «Історії русів» (стор. 145). Бо в реальному житті не було національної бази для самостійництва, а український сепаратизм «побудований виключно на брехні, фальшивках, на протиріччях з фактами і документами» (стор. 135).

ЩЕ КІЛЬКА ШТРИХІВ ДО ІСТОРИЧНОЇ МЕТОДИКИ ТА СТИЛІСТИКИ УЛЬЯНОВА

Про роль Росії та російсько – українські відносини.

Переяславська угода не була договором двох сторін, а повним підкоренням Росії та «беззастережною присягою малоросійського народу і козацтва царю московському» (стор. 41). Ніколи не було московських зловживань у гетьманських часах (стор. 50—52). Не було переслідувань українців Петром I, Шереметьєвим. Не було русифікації, бо це ж був єдиний народ (стор. 140). Царське правління в Україні було демократичним (стор. 70), бо «Москва ніколи не гнобила Україну». Малоросія не була ні колонією, ні пригнобленою нацією (стор. 3). А заборони на українське слово 1863—1876 рр. не були фактично заборонами (стор. 192, 195), бо завжди можна було друкувати українською. Зрештою, «і простий народ, і 99% інтелігенції були противниками легалізації штучно утвореної літературної мови» (стор. 3; іншими словами, якраз української народної мови – не кажучи вже про дику думку, що будь-яка мова мусить мати державну легалізацію). І т. д. і т. ін. Реєстр таких голослівних заперечень можна продовжувати і продовжувати.

Можна за дещо похвалити Ульянова – похвалити за пильність. Аргументи для свого антиукраїнства та антигаличанства він запозичив від М. Драгоманова, П. Куліша, яких студіював дуже уважно саме з цією метою. Тому Т. Шевченко – неосвічена людина, безпосередній учень К. Рилєєва. Рилєєв, усвою чергу, також не був оригінальним, бо козацькі сюжети брав від поляків (стор. 148). Від Рилєєва Шевченко заразився русофобством та став «гайдамакою і пугачовцем» (стор. 159). Поезія його без смаку і провінційна, а був він не національним поетом, а поетом націоналістичного руху. Ульянов не вважав за потрібне розшифрувати мотиви особистої заздрості (у П. Куліша) та анархо—соціалістичного русофільства (у М. Драгоманова), що багато десятків років тому продиктували крайнє суб'єктивні оцінки, які пізніше змело наукове дослідження Т. Шевченка.

М. Грушевський в Ульянова—сепаратист від самого початку, що свідомо фальшував історію в душі «Історії русів». Ульянов демонструє також прикладне застосування новішої російської термінології до давніших часів. Тому в нього Січові стрільці – «яничари», Б. Грінченко (Вартовий) – «бандерівець тамтого часу», а М. Міхновський – «нацист 90—х рр.» Про епітет «печеніги» та про «банду запорожців» при Мазелі я вже згадував.

«Праця» Ульянова переконливо свідчить про те, що, беручись за тему з історії України, він не мав елементарних знань української мови. Тому буквально не має ні однієї української цитати без помилок — навіть у цитатах з Т.Шевченка. Більшість українських прізвищ перекручено. В Ульянова можна прочитати про Ю.Щербаківського (хоча йдеться про Вадима Щербаківського), про Петрицького (замість правильного Партицького), Метелинського (замість Метлинського; багато разів), Вагулевича (замість Вагилевича), Самка (замість Сомка), Дзедзіцького (замість Дідицького), Плещинського (замість Площанського), Качалі (замість Качала). Німецький філолог, автор граматики української мови Т.Гартнер перетворився у нього в народовецького лідера Гардера. Відомий Codex Sumanicus став Codex Samanicus. Перелік продовжувати не варто. Вже самі ці перекручення дискваліфікують Ульянова як історика (про який професіоналізм може бути мова) та одночасно свідчать про загальний низький рівень культури автора, який нібито понад 15 років писав свій антинауковий памфлет.

Виникає питання: який стимул підштовхував російського «історичного мислителя» на писання опусу нижче будь-якої наукової критики? Від книжки віє страшним анахронізмом ненависті й неграмотності. Ульянов виконував замовлення своє власне (люта, просто зоологічна ненависть до України і до українського народу) та тих людей, які після його смерті видали в Нью-Гейвені збірник «Отклики». Завдання, зрештою, виконав дуже бездарно, низькопробно і ненауково. Ульянов виявився нездатним дотримуватися єдиної послідовної (хай і україножерної) лінії. Він губився між власними протирічливими судженнями: то був націоналізм, то його не було; то існувала українська ідея, то вона була відсутня; то була загальноросійська мова, то малороси з різних частин України не розуміли один одного. Ульянов навіть не відповів на основне питання про походження українського «сепаратизму», тобто національно-визвольного руху. А походження дуже просте: національне гноблення українського народу. Але саме так сказати не можна було.

Як звичайно, при рецензуванні брутальної антиукраїнської псевдоісторичної літератури виникає зразу інше питання: чи треба звертати увагу на таку «науку», витратити час на її читання та критику? Як на мене, не лише варто, а й необхідно — хоча б для того, щоб знати, якими «науковими» аргументами частина російської історичної науки годує саму себе та своїх споживачів. А також і для того, щоб встановити, на якому крихкому — в цілому — фундаменті будується російський антиукраїнізм.

Читання книжок типу ульяновської дає можливість зрозуміти рецепт російського імперіального панування над Україною. Свої основні удари проти «сепаратизму» Москва мала і має скеровувати на п'ять основних чинників:

- 1) проти найменших хоча б спроб надання Україні навіть чисто формальної автономії, бо навіть більшовицька Україна — це націоналізм;
- 2) проти намагання творити власні збройні сили, бо козаки — це печеніги, а січові стрільці — яничари;
- 3) проти української інтелігенції, тої купки маньяків;
- 4) проти української мови, якої «не було, немає і не буде»;
- 5) проти будь-яких контактів із зовнішнім світом, від якого ідуть імпульси до «сепаратизму» і націоналізму.

Саме таку модель Малоросії—України намагалася перетворювати найкривавішими терористичними методами — в життя — Росія, йдучи шляхом багатомільйонних жертв. У цьому відношенні книжка Ульянова заслуговує звання посібника російського імперіалізму.

У Москві 1996 р. сучасні прихильники і шанувальники таланту «історичного мислителя» перевидали його книжку в чорній палітурці. Символічно, бо російська чорна сотня була та є — але чи справді вона мусить і далі бути?

2. ПЕРЕВОРОТ В НАУЦІ АБО ЗЛИДНІ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ

Про «Нову хронологію» Анатолія Фоменка

Протягом 1990—1996 рр. у Росії та за кордоном (у США та Голандії) було видано 8 монографій (у 12 книгах) російською та англійською мовами, об'єднаних назвою проекту «Нова хронологія», в яких — на підставі математично—статистичних методів було повністю закреслено всесвітню історію до IX століття після Р.Х. включно, а всі історичні відомості з цих, а також пізніших часів, було зміщено та спресовано в проміжку від X до XVIII ст. Ініціатором та основним виконавцем цього перевороту в історичній науці є академік Російської академії наук Анатолій Фоменко, який висунув ідеї перегляду історичної хронології ще у 1979 р., коли йому було 34 роки. Сам А. Фоменко (1945 р. народження) за спеціальністю математик, дійсний член принаймні трьох академій, доктор фізико—математичних наук, професор, завідуючий кафедрою дифе-

ренціальної геометрії Московського державного університету. Він спеціаліст в ряді ділянок математики, автор близько 200 наукових праць, серед них 24 монографій та підручників. Людина, без сумніву, талановита в межах своєї основної спеціальності. І дуже працьовита також по лінії правильної, на його думку, хронології історії. Загальний обсяг згаданих восьми монографій понад 4600 сторінок. Майже всі російські видання цих книг побачили світ під фірмою Московського державного університету. У 1995—1996 рр. вийшли у світ у Москві, зокрема, його монографії: «Новая хронология и концепция древней истории Руси, Англии и Рима (Факты. Статистика. Гипотезы)» — у співавторстві з Глібом Носовським (2 томи, 1995 р.); «Новая хронология Греции. Античность и средневековье», 2 томи (1996); «Империя. Русь, Турция, Китай, Европа, Египет. Новая математическая хронология древности» — також у співавторстві з Г. Носовським (1996). Цю останню книжку можна вважати підсумковою, тому викладатиму «нову хронологію» А. Фоменка за його «Імперією». Співавтор А. Фоменка Г. Носовський (1958 р. нар.) працював в Інституті космічних досліджень, а тепер в лабораторії «Комп'ютерні методи в природничих і гуманітарних науках» Московського університету. А. Фоменко мав і має також інших співробітників.

Не зупинятимуся на емпірико—статистичних методах А. Фоменка, які вже, зрештою, піддали гострій критиці російські фахівці—математики (ці методи формально повинні б входити до арсеналу нового напрямку історико—математичних досліджень, що оформився під назвою кліометрії). Висновки — теоретичні і практичні, яких дійшов А. Фоменко на підставі своїх методів, також є критерієм достовірності результатів. Тому в загальних рисах варто на цих висновках зупинитися. Правда, не завжди ясно, до яких висновків дійшов А. Фоменко саме на підставі емпірико—статистичних методів, бо, відверто кажучи, виглядає, що ці методи — одне, а історичні та лінгвістичні конструкції, які розгортає А. Фоменко перед читачами своїх монографій, побудовані на чисто суб'єктивних твердженнях і переконаннях, до яких їх автор не міг дійти навіть на підставі найдосконаліших математично—статистичних методів, — це інше. Ситуацію не рятує й те, що він час від часу підкреслює гіпотетичність своїх тверджень. Дуже вони аподактичні.

Для обґрунтування свого перевороту в історії А. Фоменко висунув чотири найважливіші принципи:

1. Основна маса історичних відомостей, що дійшла до нашого часу, описує насправді події після 1200 р. Збереглося дуже мало відомостей за

X—XI ст., тому цей період дуже неясний і в значній мірі легендарний; про те, що було раніше X ст., невідомо нічого. Те, що сучасна історіографія подає як події до X ст., — це насправді сфальсифіковані і перенесені на ранній час події X—XVI ст.

2. Правдиву історію було сфальшовано у XVI—XVII ст. і її продовжують фальшувати досі; спеціально і систематично знищували історичні джерела (цим займалися вчені та церковники), щоб внести фальшиві політичні ідеї до історії. Врятувати правдиву історію вдалося шляхом вивчення численних дублікатів та паралелізмів у джерелах, коли одну і цю саму подію, особу описували під різними назвами, розмножували по різних епохах — деколи від реальних подій та осіб залишилися в джерелах лише фантомні відображення. Відповідно до цього завдання «правдивого» історика встановити, де і коли відбулися зсуви в хронології — зсуви ці досягають тисячоріч, вивчити всі дублікати, тобто визначити, де є дублювання інформації — і встановити її «правильну» хронологію, згрупувавши майже всі події в часі після 1200 р. Дублікати в джерелах, як згадувалося, допомогли врятувати «правдиву» історію, треба їх тільки — за допомогою математичних методів — віднайти.

3. Така дублетність існує не лише в часі, але й у просторі: пересували назви географічних об'єктів по різних континентах; ці об'єкти часто мали різноманітні назви; їх треба ідентифікувати і звести до єдиного. Одна назва могла означати багато різних географічних регіонів, а один регіон міг мати багато різних назв. У XIV ст. у зв'язку з російськими — ординськими завоюваннями (про них далі), відбувся географічний вибух, що розніс однакові назви — копії по всьому світу.

4. «Правильне» розуміння саме російської історії є тим ключем до всієї середньовічної історії, якого досі не було в руках істориків. Це «правильне» розуміння зводиться до того, що Росія — це те саме, що монголо—татарська орда, що жодної монголо—татарської навали не було (це були внутрішні російські міжусобиці), що події, які трактувалися як навали, відбулися насправді в XIV ст. І зводилися до завоювання або підкорення під свій вплив цілої Європи, Азії і частини Африки. Так виникла Велика Російська імперія, яку неправильно розглядали як «монгольську», тому що насправді це слово походить від грецького слова «мегаліон», тобто «велика» і значить «Велика [Російська імперія]», «Великоросія». Монголи були тут ні при чому. У XV ст. імперія поділилася на дві частини: православну Русь—Орду, переважно слов'янську, та Туреччину—Отаманію (від отаман, атаман, в розумінні козацького отамана; ці

отамани дали назву Отаманської=Оттоманської, Османської імперії). Згідно з твердженням А. Фоменка, «історія нашої країни є однією з основних опор фундаменту світової цивілізації» («Імперія», стор. 65), вона хронологічно співставна «античним» Греції та Римові.

Що ж вийшло після такої «реконструкції» історії? Подаю грубими мазками історію, як її уявляє для себе (та й для інших) А. Фоменко.

IX—X ст. (бо про попередні століття нічого не відомо) — це християнство до Ісуса Христа. У Єгипті виникає давній Перший Рим (сучасна Олександрія).

XI ст. — смерть Ісуса Христа близько 1085 р. у Босфорському (Новому) Римі, тобто у Константинополі. Починається поширення християнства.

XI—XII ст. — існує могутня Візантійська християнська імперія зі столицею Новим Римом=Другим Римом=Єрусалимом=Константинополем=Троєю. Русь є провінцією Візантії, так як і ціла Західна Європа.

XIII ст. — Троянська=Готська війна, що розпочинається наприкінці попереднього століття; під час неї за центр Візантії та Грїб Господній у ньому воюють Схід (Русь разом з Туреччиною) та Захід (хрестовими походами). Перемагає Схід, що починає завойовувати Європу. У цей час християнство на Заході перетворюється у вакханічний культ із Зевсом, Афродитою та іншими олімпійськими богами. Велика Російська отаманська імперія завойовує Єгипет за допомогою козаків—мамелюків (вони ж гікосої).

XIV ст. — продовжується занепад Візантії, Росія відділяється від неї. Близько 1320 р. починається монгольська російсько—ординська навала. Відбувається вторгнення росіян з Володимиро—Суздальської Русі в Європу та її заселення: з'являються Ной, Яфет, його сини, Еней і троянці, Мойсей. Виникає союзна Російській імперії Отаманська імперія, вона ж імперія Олександра Македонського. Росіяни близько 1380 р. засновують Рим в Італії, що стає Третім католицьким Римом на Заході, та Москву, яка перетворюється на Третій православний Рим на Сході. В Італії опорою російських завоювань стає Флоренція. Кілька російсько—турецьких ханів були одночасно римськими царями. Західна Європа стає васалом обох імперій та платить данину отаманам. Початок Габсбургської імперії.

XV ст. — єдина християнська релігія ділиться на п'ять світових гілок: православ'я, мусульманство (яке спершу було християнським несторіянством), буддизм, юдаїзм, католицизм. 1453 р. союзники — росіяни і турки—отамани — захоплюють Новий Рим, тобто Візантію; тут виникає Третій мусульманський Рим в Азії — Стамбул.

XVI ст. — Габсбурзька імперія пожавляє дипломатичну боротьбу з Росією—Ордою. На зламіXVI—XVII ст. виникає сфальшована історична хронологія, основнимитворцями якоїє історики—хронологи І. Скалігер (1540—1609) іД. Петавій (1583—1652). Відбувається остаточне гарячкове переписування глобальної історії, перенесення дублетів—фантомів подій і осіб на безпідставно сформований стародавній період.

XVII ст. — в Росії—Орді виникають заколоти (період «смути»), внаслідок яких до влади приходить прозахідна династія Романових, що доводить до розколу між Росією—Ордою та Отаманською імперією; між ними починаються війни. Від Російської імперії відпадає Китай, який належав до неї відXIV ст. Вже в наступному столітті здійснюється масивна фальсифікація історії Росії—Орди на замовлення дому Романових та винищення джерел, що протирічать цій фальсифікації.

Не думаю, що все це вимагає якоїсь особливої наукової критики. І без неї все зрозуміло. До того, як поставити остаточний діагноз про нову історичну концепцію А. Фоменка, подам ще трохи його колоритних «відкриттів».

Історіографія. У А. Фоменка досить своєрідне ставлення до історіографії, зокрема Росії. В серединіXVII—на початкуXIX ст. в Росії з'явилися німецькі історики—фальсифікатори Г.З. Байер, Г.Ф. Міллер, А.Л. Шлецер, що виконали ідеологічне завдання Романівської династії. Вони знищили рукописи В. Татішева, а пізніше найвидатнішими «романовськими» істориками (А. Фоменковживає цей епітет немовлайку), фальсифікаторами стали М. Карамзін та С. Соловйов. «Історія Росії» останнього — це «один з найгрубіших шарів тиньку, радше навіть бетону, яким покрито справжній образ історії Русі» («Империя», стор. 339). А. Фоменко любить російських істориків—слов'янофілів з минулого (М. Ломоносов, М. Щербатов, Ю. Венелін, О. Хом'яков, Ф. Воланський, Є. Классен, А. Чертков, М. Морозов) та сучасного (еміграційний історик С. Лесной). Західноєвропейським та іншим історикам він присвоює епітет «скалігерівських» та звинувачує їх у всіляких злочинах, зокрема у нищенні історичних джерел. У західній історіографії було накладено заборону (хто її накладав — не дуже ясно, але причетність єзуїтів безсумнівна) торкатися питання про завоювання Русі в Західній Європі XIV—XV ст.

Джерела

А. Фоменко опрацював свою теорію багаточисловості літописів, історико-географічних описів, карт. «Більшість давніх літописів, яка дійшла до нас, багаточислова, тобто спершу писали перший короткий варіант,

потім на нього накладали другий дублікат — деколи з хронологічним зсувом — і склеювали з першим. Виходила подовжена шарова хроніка. Процес міг повторюватися кілька разів. В результаті — дублювали події, зміщували географію, міняли дати» («Империя», стор. 428). Найдавніший список «Повісті временних літ» — це «Радивилівський літопис», складений на початку XVIII ст., до якого вставили фальсифіковану сторінку з норманською теорією (насправді Рюрик був першим російським князем з Ростова, т. зв. Ярославського). Біблія була відредагована у XIV—XVI ст., причому спершу було написано «Євангеліє», потім «Старий заповіт» і решту «Нового заповіту». У «Біблії» згадується Русь (князь Рош), росіяни і татари (як Гог і Магог), Москва (Мешех) та Російсько—Татарська імперія (тобто Яфет). Від імені «Балтазар» (цар Балту) пішло Балтійське море.

Опис подорожі Марко Поло (він не був з Венеції, це просто Марко поляк з Венедії) стосується Русі, яка змальовується під назвами Татарії, Індії, Китаю. Давньоримські хроніки написані у XV—XVII ст., а єгипетські написи нищили та фальшували на місці в кінці XVIII ст. єзуїти. З матеріальних джерел: степові кам'яні баби — це російські надгробні пам'ятники.

Історичні особи

Виходячи з принципу дублетності, А. Фоменко встановив, що, наприклад, Великий князь Георгій (Юрій) Данилович Московський = Юрій Долгорукий = Мстислав Удалий = Георгій Всеволодович = Рюрик = Чингізхан = Св. Юрій Побідоносець; Іван Данилович Калита = Ярослав Мудрий = Ярослав Всеволодович = пресвітер Іван = хан Батий (ім'я походить від російського батя, укр. батько) = Джанібек — хан (бо англ. Джон це Іван) = Тарквіній (у етрусків); Дмитро Донський = хан Тохтамиш; великий князь Василь Дмитрович = Вітовт (який, однак, литовським князем не був).

Географічні об'єкти

Відповідно до цього самого принципу дублетності А. Фоменко встановив тотожність таких назв і об'єктів (у випадку територій це може бути також часткова дублетність — тобто назва частини території, охопленої назвою ширшої території): Велика Росія = Русь = Золота Орда = Монголо-Татарія = Волзьке царство = Болгарія = Скіфія = Світьод = держава пресвітера Івана (у XIII—XIV ст.) = Юанська імперія (бо це імперія пресвітера

Івана)=Кара-китайська держава=Китай=Індія=Сирія, Асирія, Ашур (бо це Русь, якщо читати справа наліво) = Персія (від неї в Європі Париж)-=Фракія=Австрія=Туреччина=Прусія (бо це П— Русія) і т.д., і т.ін. (перелік різних назв Русі займає в «Империи» стор. 640—642); Китай— назва на сучасному місці лише від XVI—XVII ст., раніше Китай — це Русь. На сучасний Китай були перенесені європейські хроніки у китайському перекладі із зміненими на китайський манер іменами осіб та географічними назвами: Білорусь=Західна Русь=Литва=Біла Орда, до якої належала й Польща. Ось що було сказано про міста: Візантія (що значить Віс—Аптіс, тобто Другий давній[Рим])=Лондон (первісна назва)=Троя=Константинополь=ІІ Рим, Новий Рим (бо «новий» від патріарха Ноя, що підтверджується нім. «neu», англ. «new», які звучать як «Ной»)=Єрусалим (складна назва Є—Рус—Рим «л» та «р» часто замінюють одне одним); Великий Новгород=теперешній Ярослав на Волзі (Великий Новгород був столицею Великої Русі в часи завоювань XIV ст.), а не Новгород на Волхові — це фальсифікація XVII ст.).

Етноси

Росіяни — це також варяги, пруси, гуни (з російським вождем Атілою), етруски=ет—руски, тобто «колишні росіяни», тим більше, що в етрусків самоназва «расенна». Давні тюрки і давні росіяни — це єдиний народ. Монголи — російські православні люди. Козаки — це теж готи, хозари, татари, а тангути (=тан—готи)— це донські козаки. Печеніги і половці — слов'яни, причому половці — це поляки. Від слов'ян пішли бургунди, шведи, фіни, даки, нормани, фракійці=турки, венди, померанці, бретонці, британці, авари. Слов'яни заселили частину Італії під іменем ет—русків, а у Франції басейн Ріки Рони, де є місто Русільйон = Російський Іліон, Російська Троя. Ряд французьких родів є російського походження (де ля Рош, Рошфори, де Россі, Браше=Б—Раше), від росіян походить ім'я Роже.

Етимології

Вважаючи себе явно також спеціалістом—лінгвістом, А.Фоменко запропонував цілий ряд етимологічних пояснень (про деякі було згадано вже вище). Трохи прикладів. Індія — назва походить від російського слова «инде», тобто «на іншому боці»; від цього слова пішло також латинське *inde, India*. Мідія — середня країна, по-англійськи є *Middle—land*. Азія — країна *Icyca, Isa—land*. Сербія — назва походить від «Сибір».

Кавказ — від «козак»; Татри — це «татарські гори». Тосканія — від «Асканії Нова», тобто від «Скіфія Нова», Едеса, в якій був Марко Поло — це Одеса. Гізе в Єгипті — від «козак». Фінікія — від «венедів» (тому фінікійці — це слов'яни). Фараон від рос. «похорон», тобто похоронений цар. Від слова «орда» пішли «рада», «ряд», «порядок», «рід», «народ», а також лат. *Ordo* і нім. *Ordnung*.

Займаючись етимологізацією, А. Фоменко застосовує — тоді, коли це йому потрібно — крім поверхових аналогій, ще два «методи»: читання слів без огласівки (тобто з пропущеними голосними), бо порівнювання «слова», складеного з самих приголосних, розгортає ширші можливості, а також (про що вже згадувалось) читання слів зліва — направо та навпаки. А. Фоменко дає переклади з латинської мови, які він вважає правильними. *Moscoviae parsna* карті — це Московія+Персія (алерарс в іншому місці «Империи» пояснюється як «держава»). *Respublica* — це «Російська держава», бо *Res* означає Русь. *Tartaria magna* значить Монгольська Татарія (бо «монгольський» — це те саме, що і «великий»). А. Фоменко вважає, що він має підстави говорити про італійську мову як суміш слов'янської і латинської. Етрусська мова — староросійська. В коптійській мові багато російських слів, а в єгипетських ерогліфічних надписах він знайшов назви багатьох російських міст (Москва, Юр'їв, Керч, Астрахань, Муром, Псков, Ліпецьк).

Хронологія

Хоча А. Фоменко визначає себе спеціалістом з історичної хронології і для своїх революційних пертурбацій опрацював ряд складних математичних формул (про їх реальну вартість можна судити за результатами, викладеними вище), насправді знання його з історичної хронології не менше примітивні та антинаукові, як і в інших ділянках. Для прикладу можна навести його міркування про еру від Різдва Христового. «Число X, тобто «десять» в латинському визначенні століття первісно було лише початковою літерою X імені Христос. Тому спершу скорочення «XI століття» означало «Христа перше століття», тобто перше століття від втілення Ісуса Христа». А число 1, тобто «один» — при арабському визначенні року — первісно вказувало на першу літеру I імені Ісус. Тому, наприклад, вислів «1255 рік» первісно значив: «від Ісуса 255 рік». Пізніше про це забули, що й спричинило хронологічний зсув багатьох документів на 1000 або на 1053 роки» («Империя», стор. 346); роком народження Ісуса Христа А. Фоменко вважає 1000 або 1053 рік). Курйоз полягає в тому, що

насправді він зберігає традиційне літочислення від Різдва Христового, числить сторіччя, починаючи від традиційного І р. Після Р.Х., жодного зсуву на 1000 чи 1053 роки не враховує, а якщо брати до уваги його датування народження Христа, то традиційний І р. після Р.Х. повинен би дорівнювати 999 р. до Р.Х. за цим же традиційним літочисленням.

Україніка

З прізвища А. Фоменка можна робити висновок, що він є, хоча б частково, українського походження. Однак панрусизм, який набув у нього справді монструальних розмірів, чорносотенна ксенофобія, особливо по відношенню до Заходу, різко деформували його погляди також на минуле України. Він визнає окрему українську історичну науку, використовує деякі твори української історіографії («Синопис», «Історію русів»). Він погоджується з тим, що територію сучасної України захопили монголи, вони ж великороси, в процесі об'єднання земель для Російської імперії (там же, стор. 126). Після цього це була вже лише Мала Русь, тобто Сия Орда. Згадує він славнозвісних вже тепер укрів—ункрів, ототожнюючи їх — під знаком запитання — з українцями (там же, стор. 287). Першу згадку про козаків він знаходить в описі подорожей Марко Поло, в якому вони згадуються під назвами Keshican, Casitan (це вже «козаки Дону», що становили 12-тисячну сторожу Великого хана (там же, стор. 453). У своєрідний спосіб відбилися у свідомості А. Фоменка російсько—західноукраїнські збройні конфлікти. Він вважає, що під Великою Туреччиною у Марко Поло треба розуміти Україну, а бої між військами Великого хана та королем Гайду (Гайдуком) — це віддзеркалення сутичок «між Росією та Західною Україною або Польщею. Добре знайома картина, — пише він, — часті чвари» (там же, стор.456).

ВИСНОВКИ

Трактати А. Фоменка в Росії, треба шкодувати, не є якимось поодиноким, відокремленим явищем. Грубе, безцеремонне, дилетантське і дуже войовниче вторгнення неспеціалістів (та навіть явних невігласів) в історичні науки, нехтування дослідницьким досвідом цих наук — характерна риса посткомуністичної псевдонаукової дійсності кінця 80—90 рр. ХХ ст. Не лише в Росії, але також в Україні. Українським псевдоісторикам припадає переважно неприваблива роль епігонів, які з впертістю, гідною кращих справ, на місце слів «Росія, росіяни» ставлять «Україна,

українці», щедро підливаючи свої антинаукові конструкції патріотичною фразою. Таке фальсифікаторство явно набирає розгону і сили.

Певне, у А. Фоменка є власні, оригінальні риси. Це намагання захистити свої «історичні досягнення» математичними формулами, які мають надати ореол математичної непомильності, а, з іншого боку, безмірно компрометує історико—математичні (кліометричні) дослідження. Математична димова завіса не здатна прикрити відсутність будь-якої науково, логічно обгрунтованої аргументації власних тверджень. Друга риса — якщо більшість псевдоісториків намагається розтягнути історію на далекі століття, то А. Фоменко навпаки стискає цілу історію омолодженого людства до восьми століть — XIII—XX ст. Все інше вже неоригінальне — подібні експерименти над історією чинили й інші східноєвропейські псевдоісторики.

На всій науковій «продукції» А. Фоменка лежить відбиток туги за Російською імперією шовіністичного, ксенофобного, євразійського типу. В цьому відношенні він гідний спадкоємець найреакційніших відгалужень російського слов'янофільства. Не даремно він залюбки відновлює давно відкинуті антинаукові концепції слов'янофілів. Проникає його праці незвичайно амбітне психопатологічне бажання зробити власне велике відкриття якнаймодернішими (математичними) засобами. Психопатологічне бажання — бо всі його позбавлені наукового ґрунту конструкції мають параноїдальний відтінок. Психопатологічне бажання — бо у застосованій нібито науковій методиці немає жодного, хоча б мінімального, раціонального зерна. Навіть якщо вважати, що в такого роду психічній аберації є певна система. З різних психопатичних явищ, які можна простежити в трактатах А. Фоменка, на перший план виходять два: по-перше, своєрідна манія величності з підкресленням власного епохального перевороту, нібито здійсненого в історичній науці й поєднаного із страшенно зневажливим ставленням до «скалігерівців» (він застосовує навіть термін «скалігерівщина») та «романівців», їх «спадкоємців» у наш час, які безмежно зафальшували історію; по-друге, різновидність манії перслідування, яка примушує автора до всього ставитися з підозріннями, із звинуваченнями, з крайнім недовір'ям, бо це чужі, ворожі думки.

Для А. Фоменка характерний специфічний спосіб викладу своїх тверджень. Він не дає послідовного — хоча б навіть з точки зору своїх теорій — викладу історії, він рідко застосовує датування роками, а послуговується лише сторіччями. Явно, щоб не конкретизувати події в часі.

Його трактати побудовані як фрагменти, які висмикують з історії. Часто його виклад нагадує манеру запису потоку свідомості, під час якого, однак, десятками разів настирно повторюються й нав'язуються одні і ті ж самі твердження, гіпотези, аксіоми. Такий прийом, очевидно, повинен психологічно впливати на читача.

Виникає тоді остаточне питання: чи варто студіювати, розглядати, критикувати праці такого типу? Чи, може, краще не звертати на них увагу, мовляв, вони самі промайнуть безслідно, й тому займатися ними нічого.

Треба шкодувати, але це не так. Загони войовничих дилетантів— псевдоісториків, як психічно неврівноважених, так і цілком врівноважених шарлатанів, зростають з дня на день. Це видно дуже образно на прикладі сучасної української науки та псевдонауки. Видумки, фантазії, фальсифікації, підробки дуже шкідливі не лише для індивідуальної, але й для суспільної свідомості (незалежно від їх антиукраїнського чи, навпаки, суперпатріотичного українського спрямування), починають займати чимраз більше місця в параісторичній «творчості», перетворюючи її у новочасну Авгієву стайню. А її треба чистити ще до того, як для такої праці необхідно буде шукати Геракла.

«Імперія» А. Фоменка — наглядний і переконливий приклад сліпої вулички, до якої веде піднесена тепер на не дуже зрозумілий високий п'єдестал гадана концептуальна історія. Якось забулося, що концептуальною була так звана радянська історіографія з її догмами історичного матеріалізму, марксизму-ленінізму, класової боротьби, москвоцентризму і т.д. Мовляв, тепер є інша, відмінна, краща концептуальна історія, яка, однак, займається тим самим: шуканням доказів для апріорно зведеної — широкої чи вузької за обсягом — концепції. Все те, що не підходить для концепції, відкидається, ігнорується, а прогалини, які виникають, заповнюють видумками, фальсифікаціями, фантазіями. Якщо вдуматися у термін «концептуальна історія», то він взагалі не має права на існування. Бо концепція — це ще не історія, і процес історичного пізнання не може іти з гори на долину, а лише з долини (від факту) до гори (до узагальнень).

Якщо говорити про майбутнє, зокрема, української історичної науки, то воно полягає не в пошуках нових концепцій, а в опрацюванні повноцінної, наукової, об'єктивної і правдивої фактологічної історії.